

УДК 130.2:316.32

КОНВЕНЦІОНАЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ У СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Віктор Ворніков

*Одеська національна академія зв'язку ім. О. С. Попова,
вул. Ковальська, 1, кім. 227, Одеса, 65029, Україна,
kaphedra.philos@onat.edu.ua*

Розглянуто проблеми соціальної адаптації в сучасному українському суспільстві, виявлено семіотичні виміри комунікативної взаємодії, що дає можливість окреслити рівень конвенціональності на всіх рівнях суспільних відносин. Обґрунтовано пов'язаність соціальної адаптації в українському соціумі з пошуками взаємоузгодження та взаєморозуміння. Обумовлено необхідність дослідження концептуальних засад становлення та формування громадянського суспільства, зокрема переосмислення традиційної конвенціональності.

Ключові слова: соціальна адаптація, комунікація, конвенціональність, архетип, семіотичний код.

Сучасне українське суспільство перебуває в ситуації необхідності переосмислення підстав традиційної комунікації – діалогу й, одночасно, потреби знаходження нових конвенціональних умов соціальної адаптації для всіх своїх рівнів. У процесі становлення і формування в Україні постмодерної реальності стає актуальним звертання до проблем соціальної адаптації. Нова реальність характеризується новими умовами взаємин між людьми, особливою системою цінностей, норм і правил, культурних потреб і засобів їхнього задоволення. Коли ці норми та правила перетворюються на внутрішню програму поведінки особистості, вони забезпечують узгодження функціонування – конвенціональність, а значить стійкість для кожної сфери соціуму.

Для дослідження виникла необхідність аналізу низки різноманітних досліджень, які виявляють складові цієї проблеми. У соціальній філософії теоретичні аспекти комунікативних відносин, теорії спілкування і комунікації представлені в роботах Е. Берна, Т. М. Дридзе, І. А. Ільяєва, В. Н. Костюка, Я. Кривохлави, В. Лоренца, З. Ненцого та ін. Місце і роль комунікації у системі соціальної взаємодії висвітлюються у працях М. Арджайла, Я. Гибба, К. Гліцінської, Л. Конпоновича, Л. Б. Філонова, Е. Фромма, В. І. Курбатова, В. І. Немчинова, О. І. Якутіної. Теоретико-

методологічний аналіз конвенціональності знаходимо у працях Ю. П. Аверіна, Ю. А. Агафонова, А. Д. Ковальова, І.Ю. Корольова, М. М. Охотнікової, М. Н. Руткевич, Ж. Т. Тощенко, І. В. Турини та ін. У роботах М. Аргайла, Е. Гросса, Г. Стоуна, І. Р. Сушкова, Т. Шибутані та ін. розкривається конвенціональність в комунікаціях з огляду конвенціональної міжособистісної взаємодії.

У сучасному українському суспільстві постійно набувають нових вимірів конвенціональні відносини на засадах комунікативної взаємодії, що суттєво впливають на адаптаційні чинники суспільства, тому є необхідність виявлення їх суттєвого, смислового наповнення.

Метою дослідження є розглянути засади соціальної адаптації в сучасному українському суспільстві та розкрити чинники конвенціональних відносин. Виявити принципи та роль конвенціональності в соціальній адаптації.

Поставлена проблема зумовила методологічні засади дослідження. Визначаючи зміст соціокультурної комунікації та характеристику особливостей механізмів соціальної адаптації в суспільстві, ми опираємося на принцип конвенціональності. На нашу думку, це можливо на основі концептуального поєднання ідей феноменологічного методу (для розгляду феномену конвенціональності) та семіотичного підходу (для виявлення функціональних характеристик феномену конвенціональності). Соціальна конвенціональність в українському соціумі (у контексті соціальної адаптації) має певну феноменологічну структуру. У ній ми виокремлюємо два взаємно детерміновані рівні: “консенсусний” (“вищий”) та “інтерактивно-договірний” (“нижчий”). При цьому, кожен рівень має два власні підрівні: феноменологічний та нормативний. Зазначимо, що суб’єкти інтерсуб’єктивної взаємодії, які перебувають у феноменологічному консенсусі, у процесі діяльності та спілкування взаємно мотивують один одного до конвенціональних взаємин й утверджують тим самим нормативний консенсус. “Інтерактивно-договірний” рівень передбачає інтеракцію за допомогою конвенціональних норм та цінностей також інтеракцію “соціальних знаково-символічних матеріальних світів”. Згідно з семіотичним підходом стверджуємо, що соціум як знакова освіта може забезпечити власну континуальність та цілісність лише у тому випадку, якщо кожен окремий індивід буде функціонувати як цілісний текст, ізоморфний до усєї системи. Семіотичні межі особистості повинні не тільки забезпечувати її унікальність, а й сприяти продуктивній взаємодії з іншими текстами й текстом усього соціуму. Цьому має сприяти формування загальноприйнятих нормативних систем соціального життя на основі світового культурного та соціального досвіду (А. В. Чантурія) (конвенціональності у нашій уяві) [14].

Соціальна адаптація в українському соціумі пов’язана, передовсім, із пошуками взаємопорозуміння та конвенціональності на усіх рівнях. Це виявляє першочергову проблему, пов’язану з формуванням громадянського суспільства. Беручи до уваги семіотичний аналіз соціальних процесів, можна стверджувати, що формування

конвенціонального громадянського суспільства нерозривно пов'язане зі створенням необхідних умов для особистісної адаптації та самореалізації (А. В. Чантурія) [14].

У сучасних транзитних суспільствах спостерігається певна втрата традиційних еталонів комунікаційної культури, що спонукає до пошуку нових парадигм соціальної адаптації. “Національна історична самодостатність” стає критерієм оцінки характеру та якості змін, а всі соціокультурні зміни суспільства відбуваються в контексті соціального вибору механізму адаптації сучасного суспільства та особистості. У суспільстві загалом немає однозначності щодо визначення нової соціальної реальності, а також щодо дії “законів нової соціальної реальності”. Кожна зміна принципів соціальної орієнтації та ідеалів у суспільстві відбувається суперечливо, оскільки більшість його членів перебуває на позиціях вибору. Інша, менша частина соціуму, повторює вже пройдений шлях. Цей перехід, певне порубіжжя, невизначеність породжують колапс діяльності, втрату безпосередньо дій, змістовності, соціальної мети та завдання. Це призводить до розладу функціонування соціальних підсистем та їхньої скоординованості, створює проблеми адаптації. “Шляхи вирішення проблеми соціальної та інтелектуальної адаптації людини у мінливому світі, збереження духовної рівноваги у морі конфліктів, – зазначає І. В. Єршова-Бабенко, – тісно пов'язані з принципами самоорганізації системи психічної реальності” [8, с. 25]. Це обумовлює, на думку згаданої авторки, необхідність зрозуміти головне: якою є модель організації та поведінки гіперсистеми психіки людини, а також психовимірних середовищ, як чинника, що впливає на процес становлення та характер поведінки особистості та суспільства у ХХІ ст. [8, с. 26].

Основою всіх змін у суспільній свідомості є структурні зміни форм відносин, які породжують нові класи й верстви суспільства, нову психологію, мораль, людські взаємини, нові форми культурного буття, стилю і способу життя, нові смисли. Дослідниця А. С. Іванова доречно зауважує, що “суб’єктивний сенс” народжується не у свідомості індивіда, а в соціально скоординованих формах діяльності. Йдеться про те, що первинною є не індивідуальна мотивація, а соціально визнані конвенційні правила, де певний “суб’єктивний досвід” наділяється значенням [9, с. 34]. Зазначимо, що таке судження показує передовсім наявність певних архетипів як соціального досвіду. Свідоме повторення дій у межах окремої парадигми, як зазначає М. Еліаде, визначає її онтологічну сутність. Дії набувають сенсу тільки тоді, коли вони повторюють первинну дію, що “моделює” дію. Так відбувається ослаблення руйнівного впливу часу як руху до незворотного розпаду, хаосу, небуття. Лише через архетипи людина може подолати страх перед історією [15, с. 15–16]. Сучасне українське суспільство, на думку А. В. Чантурія, в умовах зміни типу соціуму й трансформацій в сфері культури є деяким фрагментом соціальної дійсності. Українська культура має в собі таємну мову семантичних полів, виступає як система особливих семантичних шифрів. На перший план, на думку А.В. Чантурія, виходять компенсаторні можливості міфу, який у символічній формі здійснює колективну

психотерапію [14, с. 15–16]. Криза громадянської взаємодії в пострадянському просторі часто розглядається як результат відсутності єдиної ідеології. Саме ідеологія повинна забезпечувати цілісність соціуму, а розв'язання цієї проблеми пов'язується з необхідністю створення соціального міфу, який спроможний стати підґрунтям такої ідеології. Для забезпечення ефективності перетворень, що відбуваються у сучасному суспільстві, стає необхідним відкриття нових можливостей для вільного та відповідального самовизначення людини у світі культури. Йдеться не про набір готових міфологем та стереотипів, а про велику сферу загальнолюдського досвіду інтерпретації реальності, що передбачає особистісний вибір кожного [14, с. 16].

Соціальна філософія достатньо уваги приділяє пошукам засад громадської інтеграції, пов'язаних із комунікацією. Можна виходити із семіотичних аспектів соціальної реальності, де культура виступає як “макрокод” суспільства, який інтегрує усі системи конвенцій, що у ньому функціонують. На думку А. В. Чантурія, “пошуки консенсусу в суспільстві повинні відбуватися не лише на підставі інтерсуб'єктивності визнаних норм, а здійснюватися з урахуванням універсальних характеристик соціокультурного розвитку, які обумовлені відповідністю свідомості та можуть видозмінюватися під впливом культурної традиції” [14].

У праці С. Дацюка доведено, що спосіб інституційної та публічної комунікації є відносно стійким елементом культури й існує досить тривалий час. Комунікаційна стратегія будь-якої соціальної дії є окремим завданням, яке спеціально розв'язується. Якщо формування комунікації не здійснюється цілеспрямовано, а точніше відтворюється наявний спосіб комунікації, то не можемо відповідати за успіх або неуспіх соціальної дії. Головною умовою комунікації є взаєморозуміння учасників. Доречно звернути увагу на те, що комунікаційні стратегії поділяються на комунікаційні (конвенційні) та некомунікаційні (маніпуляційні). Ідеологія, наприклад, як комунікаційна дія завжди породжує комунікаційний процес. Вибрати ту чи іншу точку зору, прийняти за основну ту чи іншу комунікаційну стратегію є питанням віри та моралі, питанням екзистенційного вибору, а не теоретичних аргументів [6]. Зазначимо, що конвенціоналізація як процес застосування конвенційної комунікаційної стратегії принципово відрізняється від маніпуляції. Ця відмінність маніпуляційних комунікаційних стратегій простежується за змістом, об'єктом діяльності, характером інструментів. Об'єктом діяльності конвенціональних комунікаційних дій є не громадяни (як у маніпуляційних діях), а соціальні проблеми, при цьому громадяни виступають партнерами (ініціаторами, помічниками, генераторами ідей). Конвенціональна комунікація здійснюється у межах неідеологічних соціальних проєктів. Вона може переукладатися й поставати як елітна, як суспільний договір загалом. Відтак вона є рухомих діалогом у процесі виконання певних соціальних проєктів. У критичних або суперечливих випадках конвенція підтримується у правничій галузі через суд, натомість у царині закону – через виконавчу владу. Виробництво конвенційної комунікаційної стратегії повинне

виконуватися елітою суспільства, і це є одним із найскладніших завдань [6]. У контексті нашого дослідження важливою є думка С. Дацюка про те, що існують різні типи комунікаційних стратегій (презентація, маніпуляція, конвенція). За рівнем відкритості, симетрії та способу виробленої комунікації вони теж відрізняються: презентаційний тип є пасивною комунікацією; маніпуляційний тип є активною комунікацією; конвенціональний тип є інтерактивною комунікацією. Відповідно, основними засобами для презентації є послання, для маніпуляції – повідомлення, для конвенції – діалог [6].

Продуктивним способом формування уявлення про символічний зміст конвенційного тексту, на нашу думку, є розуміння тексту з позиції комунікативних архетипів його змісту. Комунікативні архетипи, стереотипи, “вічні зразки” людської комунікації є не менш давніми, ніж емоції (радість, гнів або смуток). Треба пам’ятати, що конвенціональність ґрунтується на комунікації. Будь-який текст (мова), на нашу думку, є комунікаційним, тому важливо звернутися до комунікативності архетипів.

Для визначення структури української моделі адаптації доречно зауважити основні історичні характеристики, риси українського менталітету. Важливими є такі архетипи: любов до землі (архетип Природи); автономність, незалежність (архетип Серце); індивідуалізм, самотність (архетип Слово); презентація себе як унікальності в усьому світі (архетип Софії). Так сучасним виявом “любви до землі” є володіння засобами виробництва. Основою змін суспільної свідомості є структурні зміни форм власності на засоби виробництва, формування нових виробничих відносин, які породжують нові класи та верстви суспільства, нову психологію, мораль, людські взаємини, нові форми культурного буття, стилю та способу життя.

Потреба осмислити, “раціоналізувати” національні архетипи та архетипні структури як концепт діяльності загалом, форми та способи взаємин обумовлює звертання до семіотичного структурування тексту, як “ірраціонального знакового дискурсу” конвенціональності, обмеженого “габітус-патерном” задіяних архетипів. При цьому, універсальні структурні основи національних архетипів, інваріантні до будь-яких індивідуальних або типологічних особливостей, виявляються як типові лише на рівні “психосемантичних властивостей” відчуттів, емоцій, що отримують вираз в образах, символах і знаках. Вони дозволяють ефективно моделювати, створювати модель уявлень про соціальні процеси у процесі комунікації, діалогу. Відтак архетипи є одиницями, які можливо застосовувати для осмислення ролі конвенціональності соціальної адаптації в Україні. Архетипи можна використовувати як синергетичну одиницю, визначальну структуру взаємин, прогнозувати наслідки взаємин. Можливо констатувати, що функціонування архетипів є закріпленням ідеальних моделей поведінки, ритуалів, дій, образів, які сприяли формуванню категорій мислення, змістом реальності. Вони стали ретранслятором людського досвіду та досягнень цивілізації за відсутності надійних матеріальних носіїв інформації.

У контексті українських адаптаційних реалій, одним із значних для сучасності архетипів є матеріальний архетип – архетип Грошей. При цьому, гроші та добропорядність виявляються абсолютно різними речами, а ринкова економіка є байдужою до моралі, проте іноді відповідає її потребам. Мораль, на думку Ж. Дельоза, використовується для посилення сенсу самоцільової економічної діяльності. Якщо остання є відірваною від суспільного цілого, то втрачає сенс, “лише сенс нонсенсу залишається в ній самій” [7, с. 118]. У межах “фінансової цивілізації”, яка не знає національних, державних кордонів, найбільш пристосованою стає саме “економічна людина”. Як зауважував Г. Беккер, твердження, що “економічний підхід має продуктивну схему для розуміння всієї людської поведінки” стає можливим тільки тоді, коли дійсно більшість сфер суспільного буття підпорядковані “капіталістичному духу” [2, с. 37–56]. Цікавими є уявлення В. Д. Базилевича, В. В. Ільїна, М. Култаєвої та ін. про те, що “економічна людина” – це абстрактна людина, або “уявна людина”. У результаті суспільних трансформацій ця теоретична абстракція отримує цілком реальні обриси. “Уявна людина” в межах господарської діяльності намагається мінімізувати витрати та максималізувати прибуток. Сьогодні, коли “економіка – це Бог сучасної людини” [3, с. 9], то ця минула абстракція переселилася із теоретичного простору в повсякденність. Вона заповонила всі щілини людського буття. “Економічна людина”, як суб’єкт економічної діяльності, виявляється відірваною від “людини етичної”, тому виникають наполегливі пошуки шляхів їхнього об’єднання. Пошук переходу “економічної людини” до “людини етичної” є пошуком виходу суб’єкта економічної діяльності зі стану самозакриття. Етичне ставлення не обмежується нормами та правилами, які індивід змушений виконувати згідно з “суспільним договором”. На практиці досить часто зустрічається саме таке абстрактне з’єднання “людини економічної” та “людини етичної”. Етичне світовідчуття є радше зобов’язанням, повинністю, а не способом існування. Індивід залишається відданим своїм приватним інтересам, а роль “етичної людини” в суспільстві змушує виконувати “суспільний договір”. Саме тому подібна компенсаторна мораль дуже швидко перероджується в моралізаторство.

Можна погодитися із думкою В. С. Мартянова про те, що в сучасному українському суспільстві спостерігається зворотний бік ліберального консенсусу. Це розпад взаємодії індивідів на окремі міжособистісні комунікації, ситуативні практики у різних соціальних середовищах і функціональних підсистемах суспільства [19, с. 230]. Подібна ситуація провадить до відновлення регулятивного потенціалу етики чесноти, яка виявляється більш придатною для адаптації людини у локальному колективі. Розмивання на глобальному та субнаціональному рівнях ціннісних засад різних складних громадських спільнот, на думку Л. Г. Фішман, обумовить витіснення універсальної етики. Вона буде замінена на етику чеснот, адаптованої до реалій локальних спільнот, на які розпадаються сучасні нації. Неминучість співіснування в сучасному суспільстві альтернативних етик виправдовується також

інституційною диференціацією модерного суспільства, коли кожному індивіду доводиться одночасно бути членом різних спільнот [11, с. 69]. Загалом, згідно з В. С. Мартяновим, Л. Г. Фішманом, етика чеснот орієнтована на виправдання соціального статусу закритих спільнот, їхнього становища в соціальній системі суспільства та доступу до ренти. Все, що обмежує етика, є більш зручним для аргументації привілеїв та винятків, ніж правил. Співіснування суперечливих локальних моделей етик, тобто конвенціональних етик, легітимується тим, що вони залишаються в межах локальних спільнот, інститутів, громадських підсистем. Натомість у публічному просторі буде діяти орієнтована на людину й громадянина егалітарна мораль. Щодо універсальної громадянської моралі, то вона витісняється сукупністю станovo-корпоративних, або професійних, етик, кожна з яких стає кодексом честі тільки серед своїх [11, с. 70].

У контексті визначення ролі конвенціональності соціальної адаптації в Україні звернімо увагу на уявлення про еліту, її роль у суспільстві. Так у праці В. С. Мартянова, Л. Г. Шишман зазначено, що еліти намагаються підтримувати в публічному дискурсі універсальну загальногромадянську етику. Однак у реальних практиках еліти виходять зі станових принципів, етичних обґрунтувань рішень, дій та прав. Тому еліти зберігають функцію розподілу ресурсів, але втрачають легітимність у модерній морально-політичній перспективі, не мають визнаних моральних переваг перед іншими громадянами [11, с. 71].

Традиційно провідна роль у вирішенні різних проблем суспільства, на думку З. Р. Валєєва, належить творчій національній еліті. Духовно-творча еліта, зазвичай, визначає динаміку суспільної свідомості, сприяє залученню людини до цінностей, норм традиційного та модерного типу [5, с. 11]. Представники еліти, всупереч відносності характеру істини для різних культур, іпостасей людського знання, – зазначає З. Р. Валєєва, – є носіями істин тієї спільності, до якої вони належать [5, с. 12]. На нашу думку, істотним доробком про українську модель розвитку суспільства є дослідження З. Р. Валєєва про необхідність побудови інноваційного простору взаємодії суспільства та його духовно-творчої еліти. У цьому просторі стає можливою максимальна актуалізація її творчих ресурсів, що дозволяє оптимізувати становлення громадянського суспільства. Це дозволяє виокремити основні позиції про те, що відповідна модель взаємодії еліти та суспільства повинна змінюватися, мати концептуальні підстави, що відповідають вимогам сучасної ситуації. Головною рушійною силою розвитку простору є громадські ініціативи, які не є штучно присланими “згори”, а виникають у надрах суспільного життя [5, с. 12].

Відтак конвенціональна модель у взаємній соціальній адаптації сучасного українського суспільства може бути запропонована на основі наступних позицій. Ми виходимо з того, що комунікація-спілкування є необхідною умовою конвенціональності та виокремлюємо думку про комунікацію, яка є системотворчим елементом у соціальному просторі. Комунікація, згідно з думкою В. А. Малахова,

завжди була одним із найважливіших елементів системи соціальної взаємодії. Комунікація є соціально-детермінованим процесом, який реалізує одну з її фундаментальних соціальних потреб – інформаційного обміну. “Комунікативний світ опирається на те, що повідомлення у ньому є надісланими, сприйнятими та зрозумілими. Різноманіття диференційованих узгоджених дій, які потребує сучасна складна соціальна організація, залежить від того, наскільки у ній гарантовано взаєморозуміння” [12, с. 54]. Феномен конвенційної взаємодії у праці Л. А. Осьмук містить у собі довіру та толерантність як характеристики, що визначають її зміст [13, с. 65]. Інший дослідник, Д. Б. Беспарточний, включає соціальну довіру у сферу соціальних відносин. Соціальна довіра є найважливішим нематеріальним ресурсом їхнього відтворення та розвитку. Це дозволяє вирішувати в сучасному суспільстві комплекс проблем, пов’язаних із зміцненням стабільності, передбачуваності соціального життя, міцності соціального порядку, соціальної інтеграції та соціальної взаємодії. Зміст, умови та тенденції впливу соціальної довіри визначаються як конструктивна основа консолідації та розвитку регіонального співтовариства [1, с. 15]. Соціальна довіра не є статичною, як зазначає Д. Б. Беспарточний, а її формування та розвиток визначається складною системою взаємодії соціокультурних, нормативних та особистісних чинників [1, с. 14].

У “транзитному” українському соціумі доречно виявити особливу актуальність толерантності та необхідність знаходження нового сенсу толерантності. Важливо підкреслити, що в сучасних формах суспільних взаємин необхідним є переосмислення акцентів та пріоритетів толерантності. Адже одночасно діють феномени толерантності та конвенції. Це, з одного боку, є теоретичні концепти (норми, правила, закони), з іншого – це “реальні соціальні форми взаємодії” та навіть певний синтез суспільної свідомості. Відтак основою конвенціональності є толерантність, відкритість, обмін, співробітництво, довіра, які є засадничими ціннісними орієнтаціями і можуть створити можливості для моделі нового типу українського суспільства, як результату соціального конструювання, посилювати соціокультурні коди сучасного українського суспільства [4, с. 84].

На нашу думку, соціальний прогрес обумовлюється насамперед духовним станом суспільства, пов’язаним із формуванням та встановленням конвенціональної культури на усіх рівнях суспільства. Запропоноване концептуальне поняття “конвенціональна культура” є ширшим за змістом, ніж поняття “згоди і конвенції”. Воно вміщує повсякденну поведінку людей, норми, звичаї, побутову свідомість. Тому є важко розділити правові, моральні, релігійні та інші форми. Механізм “відтворення” конвенціональної культури забезпечується, насамперед, соціокультурними інститутами – від сім’ї до певної соціальної ролі в українському суспільстві. Підґрунтям їй будуть виступати певні архетипи, символи, знаки.

Принципи феноменологічного аналізу дозволяють визначити місце та роль конвенціональності в соціальній адаптації в Україні. Український варіант

конвенціональних відносин у суспільстві безпосередньо пов'язаний із необхідністю соціальної адаптації на усіх рівнях. Соціальна адаптація ґрунтується на конвенціональних соціальних проектах розвитку українського співтовариства, де етика “матеріальності – грошовий код” у сучасній Україні є трансформацією конвенціональних принципів. Архетипи українського менталітету обумовлюють конвенціональні принципи, символічна етика “прагматизму” безпосередньо пов'язана з українським конвенціональним суспільством майбутнього.

Феноменологічна онтологія соціальної адаптації дозволяє виокремити постконвенціональний рівень, який також називають “принциповим”. Людина починає розуміти, що особистість і суспільство – це дві різні сутності, а також, що власна думка та природа є важливішими від того, що наказує суспільство. З позицій семіотичної парадигми соціальна реальність пов'язана з уявленням про те, що культура виступає як “макрокод” суспільства, який інтегрує всі функціональні системи конвенцій. Життя людей у суспільстві впорядковується й регулюється за допомогою знакових систем. Долучитися до реальних соціальних явищ можливо шляхом виконання певних знакових процедур, що відображають певний спосіб мислення. Взаємодія людей в суспільстві визначається не зовнішньою системою відносин, а гнучкою системою інтеріоризованих кодів, кожен з яких відповідає певним суспільним явищам. Натомість, кожне із цих явищ у системі суспільних відносин породжує прецедентні тексти, реалізовані зразки, що впливають на характер зв'язку між означуваним й означником у численних соціальних комунікативних системах. Слушною видається позиція у праці А. В. Чантурії [14], де семіотична модель соціальної реальності постає як сукупність комунікативних соціальних феноменів та кодів. Останні доречно розглядати як системи конвенцій, які формуються в суспільстві.

Узагальнення положень феноменологічного методу та семіотичного підходу до розуміння соціальної адаптації відкриває можливість продовження дослідження про побудову теоретико-функціональної моделі принципів становлення та основ формування громадянського суспільства з переосмисленням традиційних уявлень про конвенціональність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беспарточный Д.Б. Доверие в системе социальных отношений населения региона: автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. социолог. наук: спец. 22.00.04 “Социальная структура, социальные институты и процессы” // Дмитрий Борисович Беспарточный. – Москва, 2012. – 36 с.
2. Беккер Г. Экономический анализ и человеческое поведение / Г. Беккер // THESIS. – 1993. – Т. 1. – Вып. 1. – С. 37–56.
3. Базилевич В. Д. . Метафізика економіки / В. Д. Базилевич, В. В. Ільїн. – К.: Наукова думка, 2007. – 264 с.

4. Ворніков В.И. Социокультурные основания конвенциональности в обществе: конвенция и толерантность: моногр. / В. И. Ворніков. – Одесса: Астропринт, 2015. – 362 с.
5. Валеева З. Р. Трансформация отношений духовно-творческой элиты и общества в условиях современных модернизационных процессов: автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. филос. наук : спец. 09.00.11 “Социальная философия” // Зиля Рахимьяновна Валеева. – Казань, 2010. – 32 с.
6. Дацюк С. Коммуникационные стратеги [Электронный ресурс] / Сергей Дацюк // Центр гуманитарных технологий. – 09.08.2006. – URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2006/2751>
7. Делёз Ж. Логика смысла / Ж. Делёз: [пер. с франц. Я. Свирского]. – М.: Академия, 1995. – 384 с.
8. Ершова-Бабенко И.В. Психосинергетические стратегии человеческой деятельности (концептуальная модель): моногр. / И.В.Ершова-Бабенко. – К.: Книга-Нова, 2005. – 368 с.
9. Иванова Анна Сергеевна. Методология социального познания: феноменологический подход: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11. / Иванова Анна Сергеевна. – Москва, 2010. – 180 с.
10. Мартыанов В.С. Государство и гетерархия: субъекты и факторы общественных изменений / В.С. Мартыанов // Научный ежегодник Института философии и права УрО РАН. – 2009. – № 9. – С. 230–248.
11. Мартыанов В. С., Фишман Л. Г. Этика добродетели для новых сословий: трансформация политической морали в современной России / В.С. Мартыанов, Л.Г. Фишман // Вопросы философии. – 2016. – № 10. – С. 68–74.
12. Малахов В. А. Культура и человеческая целостность / В.А. Малахов. – К.: Наукова думка, 1984. – 118 с.
13. Осьмук Л.А. Теоретические основания социальной конвенциональности: дис. ... докт. социол. наук: 22.00.01. / Осьмук Людмила Алексеевна. – Барнаул, 2004. – 262 с.
14. Чантурія А.В. Семіотичні аспекти дослідження соціальної реальності: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філос. наук : спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” // Анжеліка Володимирівна Чантурія. – Київ, 2006. – 36 с.
15. Элиаде М. Миф о вечном возвращении. Архетипы и повторяемость; пер. с фр. Е. Морозовой и Е. Мурашкинцевой / М. Элиаде. – СПб: Алетей, 1998. – 25 с.

CONVENTIONALITY AND ITS ROLE IN THE SOCIAL ADAPTATION IN UKRAINE

Vornikov Victor

*National Academy of Communication O.S. Popov,
Kovalska street 1, r. 227. Odesa, 65029, Ukraine
kaphedra.philos@onat.edu.ua*

The article deals with the problems of social adaptation in modern Ukrainian society and reveals the semiotic dimensions of communicative interaction, which provides the opportunity to outline the level of conventionality at all levels of social relations. The relevance is determined

that modern Ukrainian society is in a situation of the need to rethink the foundations of traditional communication - dialogue and at the same time the need to find new conventional conditions for social adaptation for all its levels. The formation and formation of post-post-modern reality in Ukraine presuppose the urgency of addressing to the problems of social adaptation, as it is characterized by new conditions of relations between people, new conditions for their development, a special system of values, norms and rules, cultural needs and means of their satisfaction.

Part of the problem is found to be insufficiently solved. Contemporary relations on the basis of communicative interaction are constantly gaining new dimensions in modern Ukrainian society, which significantly affect the adaptive factors of society, and therefore there is a need to identify them essentially - semantic content. The purpose of the study is to examine the principles of social adaptation in modern Ukrainian society and to reveal the factors of the conventional relations, to identify the principles and the role of conventionality in social adaptation.

The research methodology is determined. The problem identified the methodological foundations of the study in determining the content of socio-cultural communication and the characteristics of the mechanisms of social adduction in society, based on the principles of conventionality. It is stated that this is possible on the basis of the conceptual combination of ideas from the phenomenological method (for consideration of the phenomenon of conventionality) and the semiotic approach (for revealing the functional characteristics of the phenomenon of conventionality).

Key words: social adaptation, communication, conventionality, archetype, semiotic code.